

ПРАЗДНИКИ ВЕСЕННЕГО КАЛЕНДАРНО-ОБРЯДОВОГО ЦИКЛА НА РОГАЧЕВЩИНЕ

В статье рассматриваются праздники весеннего календарно-обрядового цикла, зафиксированные на территории Рогачевского района Гомельской области. Внимание акцентируется на значении праздников и характерных для них обрядовых действиях.

Ключевые слова: *весенний календарно-обрядовый цикл, праздник, обрядовое действие, символическая и ритуальная функции.*

Современные этнолингвистические исследования рассматривают язык в тесной связи с культурными, социально-психологическими и мифологическими представлениями народа. Основное внимание в таких исследованиях отведено обрядовой лексике, отражающей важные события общественной и семейной жизни народа. Объектом нашего исследования стали праздники весеннего календарно-обрядового цикла и характерные для них обрядовые действия, зафиксированные на территории Рогачевского района Гомельской области во время фольклорных экспедиций студентов и преподавателей кафедры белорусской культуры и фольклористики УО «ГГУ имени Ф. Скорины».

Соракі, Сарокі – отмечаются 22 марта, в день весеннего равноденствия. В этом празднике сконцентрированы мотивы начала года, культа предков, очистительные и продуцирующие действия: *Празнік еты так называўся, таму што счыталі, што на Соракі прылятае сорак выраў пцічак розных. Празнаваліся Соракі дваціць втарога апрэля. Ета празнік вясны. Счыталі, што вясна ўжо надыходзя. Пяклі сорак розных пцічак, ці проста сорак галачак (шарычкаў). На вальных дзярэўях вешалі качэлі і маладзёж калыхаліся на іх (д. Городец); Чалавек які радзіўся ў гэты дзень, ішоў у лес, шчытаў праталінкі і “гукаў вясну”. У гэты дзень пеклі птушак 40 штук, таму, што далжны былі ляцець птушкі з выраю. Гэтымі птушкамі частавалі гасцей, елі самі (д. Гадиловичи); Мы ляпілі птушчак, баранкі, лісанеткі, хто што ўмеў. А зляціць нада было сорак ніадзінакавых птушак, каб прыляцелі сорак птушчак і вісну прыняслі на крылках (д. Довск); На Сарокі ў нашым сяле пяклі балабушак. У адну з балабушак клалі капейку, і хто тую манетку з’есці, дык таму ішасця будзе багата і ўвесь год з ім рука аб руку будзе ісці фартуна (д. Поболова).*

Обрядовые действия этого дня связаны с переосмыслением цифры сорок средствами народной этимологии. Орнитоморфный код обрядности праздника основан на идее принесения птицами весны и на представлении о птицах как посредниках между землей и раем (*выраем*). Прилет птиц в этот день знаменовал возвращение на землю умерших предков, которым и была посвящена обрядовая выпечка.

Благавешчанне – праздник наступления весны. С ним связаны различные поверья и запреты: *У гэты дзень прылятае бусел, на чым двары паселіца, там будзе дабро і*

багацце. Калі чалавек убача ў гэты дзень, як ляціць бусел, то ён увесь год будзе “лёгка на ногі”. Да Благовешчання нельга капаць зямлю, убіваць кол (гарадзіць) у зямлю, бо зямля-“маці” можа ўгневацца, і будзе засуха. Калі кура на Благовешчанне знясе яечка, яго не кладуць пад квактуху, бо вырасце кураня-калека. Нельга расчасываць валасы, каб куры не разгabalі грады. Нельга выносіць смецця із хаты, каб куры ні гублілі яечкі (д. Гадиловичи). Как и на Сороки, на Благовешчание звали весну: 25 сакавіка, на Благовешчанне, моладзь збіралася на ўзгорках за сямом і спявалі песні, так званыя вяснянкі. Песні выконваліся пераважна дзяўчатамі, але і хлопцы добра спявалі. Выпякалі з цеста фігурак птушак, а калі спявалі, падкідвалі ўверх фігуркі птушак, тым самым нібыта заклікалі іх да хутчэйшага прылёту (д. Стовпня).

Накануне описанных праздников проводили своеобразное обрядовое действие – “спальвалі зіму”: Перад тым, як клікаць вясну спачатка “спальвалі зіму”. На высокіх горках за дзярэўняй маладыя хлопцы і дзеўкі разводзілі агні, на якіх “палілі зіму”: палілі панашаную адзёжу, обуў, льяныя вешчы, якія ўжэ не нада дома. Пераскоквалі цераз агонь, падзілі вакруг яго хараводы (д. Городец).

Вербная нядзеля – народный праздник, который отмечается за неделю до Пасхи (Великодня) и связан с наступлением весны, культом зелени, и конкретно вербы, обладающей свойствами оберега: У гэты дзень свяцілі ў царкве галіначкі з вярбы. Веткамі гэтымі, калі варочаліся з царквы, хляталі адзін аднаго, дзяцей хляталі (п. Белицк).

Самым большим календарным весеннім праздніком лічаліся **Вялікдзень (Пасха)**: Вялікдзень у нас называюць Паска (д. Стовпня), к празднованію якога тшчательно гатовіліся. Працэс падгавоткі быў распісан па дням, якія мелі свае названія: Пасля Вербніцы пачыналася пердпасхальная нядзеля. **Чысты панядзелак** трэба было ня піць і ня есці. **Чысты чацверг** – мылі хаты, мыліся у бані на расвеце, каб было здаровымі. **Вялікая пятніца** – нада хлеб пасеяць, каб добры вырас. **Вялікая субота**, а тады і **Пасха**. (д. Старая Алешня); У **Чысты чацверг** да сонца выгabalі хату, вымяталі, памылі ўсе куточки (д. Хомичи); **Красная субота**: каб чысценька было, печ топіш, булкі пячэш, яйкі красіш (д. Янков Лог).

К Великодню гавотвілі абрыдавые блюда, якія освячалі в пасхальную ночь в храме: Яйкі вымалёўваюць у розныя колеры. Пякуюць пасхальныя кулічы. Яйкі і кулічы пасля свецяць у царкве з інымі стравамі (д. Амельно); Пеклі булкі, калбасы делалі, халадзец варылі, капусту тушылі. Яйкі красілі. Цыбулей красілі (д. Янков Лог). У царкву хадзілі свяціць яйкі, хлеб, скаромну (д. Янков Лог).

Во время Пасхи “хрыстосуіоца, а не здароваіоца” (д. Амельно). Наиболее распространённой была **гульня ў біткі**: Дзеці ў гэты дзень гуляюць у біткі, качаюць па сталах яйкі. (д. Амельно); На Паску ўжо сабіраліся мужчыны, па 40-50 гадоў сабіраюцца, і ў біткі гуляюць, а мы ў ямачку катаем (д. Хомичи). Отличительной чертой беларускаго Великодня является **валачобніцтва** – традиционный обход дворов: На другі дзень хадзілі валачобнікі (д. Гадиловичи).

В комплекс пасхальных праздніков вхадіт і помінаніе умершых предков – **Радуніца, Мяртвы дзень**: На Мяртвы дзень хадзяць на могількі, у чацвер, вось. Пасха ў нядзелю, а мы хадзім у чацвер. Ну носім туды яйцы, булку. Ну ўсё: і канфеты, і свежы мятлік, рушнічок на крэст. Ну некаторыя хадзяць і на Радуніцу (д. Тихиничи); Убіраем магілкі, ложым яйца, пакачаць па магіле нада крэцікам (г. Рогачев); На Радуніцу хадзілі

на мозілкі. Па мозілцы ячка каталі тры разы крэсілкам, лажылі яго цэлым, паску пасвяцоную лажылі, кветкі ставілі, паміналі памерлых (д. Щибрин).

Один из древнейших праздников народного календаря – **Юр'е**, с которым связано большое количество обрядов, направленных на защиту домашних животных, получение высокого урожая, обеспечение здоровья и благополучия в семье: У гэты дзень ранняя ранічкай выганялі першы раз кароў на поле. Выганялі кароўку са двара абязцельна галінкай вярбы, якая была асвечана ў цэркві ў Вербную нядзелю. У варотах, на выхадзе на вуліцу, клалі замок, каб зберагчы жывёліну ад урагоў, хлеб, соль і велікоднае яйка, каб кароўка была, як яйка, круглая і здаровая. Цераз эта ўсё і выганялі яе на поле. Пасля чаго ўсёй сям'ёй ішлі аглядзіць сваю ніўку. Неслі з сабой хлеб-соль, гарэлку і іншыя прысмакі. Абыходзілі, аглядалі поле і тут жа, каля жыта, садзіліся снедаць. Яшчэ святой лічылася юраўская раса. Паэтаму бегалі босымі на траве каля жыта, качаліся на расе (д. Высокое); Кождая гаспадыня старалася ў гэтае свята абараніць сваю жывёлу ад злых чарадзеяў. Паэтаму перад парогам на двары клалі крапіву і насыпалі пасвяцёны мак. Абыходзілі тры разы кароўку са свечкай, хлебам-соллю і яйкам, асвечаным на Вялікодзень (д. Довск); Яйкамі качалі карове па баках, штоб яна нядалася травы і давала малака. Да ўзыхода сонца з пасхальнай ядой гаспадар абходзіў поле і на вулах яго закопваў коці ад Вялікоднага стала, прыгаварваючы: “Святы божа і святы Ягорый, захавайце ніўку ад граду” (д. Гадиловичи). Юрий был и праздником пастухов: Пастухам з кожнага двара давалі хлеб, сала, яечкі – гэта называлася “**выганичына**” (д. Гадиловичи).

22 мая отмечали весеннего **Міколу**: Дзень еты называлі ішчэ **Мікольчына**. Эта ж было пасля Юр'я (д. Довск). В этот день в некоторых деревнях Рогачевского района **пераносілі свячу**: Святая свяча складалася з іконы, ці там іх некалькі было, свечкі ставіліся ля ікон. Усе іконкі былі прыбраныя рушнікам вышыванымі, самымі красівымі. А насілі свячу так: сёння к нам на Міколу няслі яе людзі ўсёй дзярэўні. А мы ўжо ў еты дзень у хаці прыбіралі, на куту места гатовілі і сталы ж гатовілі. Варылі, няклі розныя пачастункі. Дагаварываліся, калі будуць несці свячу, а няслі да абедна. Заходзілі людзі ў хату з песняй святой і ставілі свячу на покуці і свечкі запалівалі. Садзіліся за стол, а хто і стаяў, і на дварэ людзі былі. За сталом людзі гаварылі пра ўсё: і пра Міколу святога, і пра Бога, і пра вясну, і пра скацінку, і пра дзяцей сваіх. Усе былі прыбраныя. Гулялі да вечара і вісяліліся. Так свіча ў нас тады на цэлы год аставалася ў хаці і стаяла на куце. Ціраз год перад Міколам, мы ўжо пірамывалі на свячэ ўсе рушнікі, ды там і хвартушкі былі падпіраны. Усё пірамывалі, гладзілі етыя вышыўкі і вешалі на свячу апяць. Толькі нада было і нешта сваё вышываная навесіць на яе – ці рушнік, ці хвартушок. Гаварылі старыя, што чым красівейшая вышываная навесіць на свячу, тым цяплейшая вісна будзя і багацейшая лета і восінь. Людзі верылі, што эта праўда, і насілі свячу з хаты ў хату. А свячу святаю насілі з двара ў двор, каб скацінку ад хваробы і відзьмакоў убярэзці, і ў хаці каб парадак быў і вязення (д. Довск).

Еще один большой весенний праздник – **Тройца (Сёмуха)**: Тройцу святкавалі на сёмай нядзеле ад Пасхі. На Тройцу ўпрыгожвалі хаты і калодзежы ліпай, калінай, вярбой. Тое, што вешалі для ўпрыгожэння, называлась “**май**” (д. Амельно); Усе хаты ўсцілаліся травой яварам. З леса прыносілі галлё клёну і дуба, ставілі іх у куты хаты, пад абразы. Таксама ўкрашалі хаты зелянінай і вуліцы. Лічылася, што яна аберагае хату і гаспадароў ад злых духаў і нядобрых людзей (п. Белицк).

Накануне Троицы отмечали **Траецкія дзяды** – день поминания покойных: *Варылі квас, кісель, крупы (суп з квасам).* У суботу для нябожчыкаў клалі на вакно першы блінец (д. Амельно); У пятніцу – *посныя, у суботу – багатыя дзяды. Гатуюць к дзядам. У цэркаў адпраўляюцца...* У пятніцу – *поснае вараць, у суботу – скаромнае мясное. Абязальное поснае блюдо – квас. Квас – борич такі, луку туды, сывараткі, ці квас з бураком. На багатых дзядах сабіраецца сям'я бальшущая, помінаюць сваіх усіх, свечачку запаліць, абязальна кашу. Можна грэчневаю, піонаю, рысавую – любую кашу. І не прыбіраюць са стала. Астаўляюць на стале ўсё, што не доядзяць* (д. Пирчанская Слобода).

С празднованнем Троицы звязана нескілько абрадовых дзействаў: *Яшчэ вадзілі куст. Дзеўка залазіла ў звязаны “куст”, як у мяшок, і ў такім уборы ішла на чале грамады дзяўчат на вёсцы з песнямі. Пранесішы куст некалькі раз, яго разрывалі на вуліцы і спяшылі падабраць лісты. Казалі, што етыя лісты памагаюць ад нарываў (п. Белицк); На Тройцу вадзілі русалку – адну самую прыгожую і статную дзяўчыну. Упрыгожвалі яе кветкамі. Увечары, як толькі ўсходзіла луна, дзяўчаты ў белых сарафанах, з распушчанымі валасамі, з вянкамі на галовах станавіліся ў рад і браліся за рукі. “Русалка” ішла першай. Яны спявалі песні і длінным ланцужком ішлі за вёску ў поле. Прайшоўшы некалькі кіламетраў ад вёскі, яны спыняліся, тут іх даганялі хлопцы. Хлопцы раскладвалі кастры і скакалі цераз іх. Дзяўчаты кідалі ў агонь вянкi і разбягаліся. “Русалка” іх лавіла, і каго злавіла, тую казытала. Потым пачыналі розныя гульні, у якіх прымалі ўдзел і хлопцы (д. Заречье); Быў абрад завіянне вяноў на бярозе – кумаўство. Выбіралі маладое дзерава бярозы, якая стаяла на паянке. Канцы галлём спляталі адну з другой, каб палучаліся вянкi, і дзеўкі цалаваліся цераз вянок з бярозы, счыталіся потым кумаўямi, неразлучнымi падругамi на ўсю жыцьцi ці толькі на еты празнік* (д. Кашара).

Представленный материал позволяет сделать вывод, что празднікі весеннега календарна-обрадовага цыкла, зафіксаваныя на тэрыторыі Рогачэўскага раёна Гомельскай абласці, знаменуюць сабой пачало весны і напоўнены разнаобразнымі абрадовымі дзействамі і повер'ямi, накіраванымі на прадвідзенне будучага сямейна-хазяйственнага года, прадаўжэнне жыцця рода, зашчыту сям'і і хазяйства ад неблаприятнага воздзействія нечыстай сілы, увелічэнне плодных сіл зямлі.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Беларуская міфалогія: Энцыклапед. слоўн. / С. Санько, Т. Валодзіна, У. Васілевіч і інш. – Мн.: Беларусь, 2004. – 592 с.

Полюян А.М., канд. філал. наук, доцент

Єрмакова А.М., канд. філал. наук, доцент

УО «ГГУ імені Ф. Скоріні», Гомель, Білорусь

СВЯТА ВЕСНЯНОГО КАЛЕНДАРНО-ОБРАДОВОГО ЦИКЛУ НА РОГАЧЕВШЧЫНІ

В статтi розглядаецься свята веснянага календарна-обрадовага цыклу, зафіксавані на тэрыторіі Рогачэўскага раёну Гомельскай абласці. Увага акцэнтуюецься на характэрных для них абрадовых дiях.

Ключові слова: *весняний календарна-обрадовы цыкл, свята, абрадова дiя, сімвалічна і рiтуальна функцiі.*

Paluyan E., candidate of Philology, assistant professor
Yermakova E., candidate of Philology, assistant professor
Gomel state university, Gomel, Belarus

CALENDAR HOLIDAYS AND CEREMONIAL SPRING RITES IN ROGACHEV DISTRICT

The article discusses the calendar holidays and ceremonial spring rites recorded on the territory of Rogachev district of Gomel region. The focus is on the meaning of the holidays and their ceremonial activities.

Key words: *spring calendar cycle ritual, celebration, ritual action, symbolic and ritual functions.*

УДК 398.87(=161.3)

Иванова А.П., аспирант

Гомел. гос. унив. им. Ф. Скорины, Гомель, Беларусь

МУЖСКИЕ ОБРАЗЫ В МИФОЛОГИЧЕСКИХ БАЛЛАДАХ БЕЛОРУСОВ

В статье на богатом фактическом материале рассматриваются мифологические баллады белорусов, основное внимание уделено мужским образам (брат, муж, отец, вдовец).

Ключевые слова: *баллады, мифологические баллады, мужские образы.*

Тексты мифологических баллад широко представлены в песенном репертуаре жителей Беларуси. Особый интерес в сюжетах этих баллад вызывают сюжетообразующие женские и мужские образы.

Мужские образы, которые имеют место в текстах баллад, можно разделить, учитывая такие критерии, как социальный статус и семейные взаимоотношения: брат, муж, отец, вдовец.

Образы брата и сестры в рамках сюжета «братки» необходимо рассматривать неделимо, поскольку через эти образы (брата и сестры) отражена линия судьбы одной семьи и показана искренняя борьба за лучшее будущее. Страдания и испытания, которые необходимо было пройти родным людям, в поисках личного счастья, ведь отец прогнал их по внушению мачехи, благополучно повлияли на их моральные качества. Встреча, которая состоялась через несколько лет, привела к взаимоотношениям, которые складываются в счастливую свадьбу, но выясняется их родственная связь. Один из способов, избавиться от стыда, с которым им пришлось столкнуться, метаморфоза в траву («скинуться травой»): «– Шынкарачка малада, / Скажы ж праўду, адкуль ты. // – А я з места мешчано, / А назвіска Вайтоўна. // – Ты, галубчык, душа мая, / Скажы ж праўду, адкуль ты. // – А я з места мешчано, / А з неўзвіска Вайтоў сын. // Яичэ ж мяне бог сцярог, / Што з сястрыцай спаць не лёг. // Яичэ ж мяне бог жалеў, / Што з сястрыцай грэх не меў. // – Прыйдзём, сястра, ў цёмны лес, / Няхай нас звяр'ё і'есць. // – Не, браточак,

© Иванова А.П., 2016